

játékszín

KERESZTURY DEZSŐ

Régimódi történet

Szabó Magda drámája
a Madách Színházban

Lehet, hogy valóban nem drámatermő műveltség a magyar? A nép, az egyén csak átéli, elszenvedi mifelénk a drámákat, de ábrázolni nem tudja? Csak eljajgatni egy hasonlíthatatlan lírában, elmesélni kitűnő novellában, kisregényekben? Nincs hozzá igazi világképe? A kérdést sokféleképpen fel lehet tenni, sok-féleképpen válaszolni is lehet rá; az eredmény ugyanaz marad. Történelmünk, de mai életünk is zsúfoltan drámai; igazi dráma azonban ebből a forró - talán túlságosan is forró -- életanyagból alig születik. Szabó Magda műve sem az, no-ha keményebb kézzel megformálva lehet-ne, s bár ő maga is drámának minősíti. Ha egyáltalán volna értelme műfajromboló korunkban az ilyenfajta besorolás-nak: a „színmű” fiókja kínálkoznék a *Régimódi történet* műfaji otthonául.

Félreértés ne essék, a megjelölést nem értékbeli minősítésnek szántam. Rokonszenves, hogy a kitűnő író nő egyszerűen csak drámának nevezi művét. Hiszen annyiféle kacifántos, tetszetős formulát találhatott volna a sajátságos, újszerű „műfajok” inflációjában: „édesbús fordulatok”, „társaskép, közepén ösnyával”, „ismétlődő sorsok füzértánca”; esetleg valamilyen hangulatos főcím alatt a darab mostani címe: „régimódi történet”. Szabó Magda megmaradt az egyszerű drámánál: ebbe manapság minden belefér, amiben valamiféle lassuló, gyorsuló, egy-egy felszikkázó ki-sülésben összecsomósodó s elsimuló cselekmény van, ami rendezőnek, színésznek egyaránt jó lehetőséget kínál rá, hogy megmutassa, mit tud. A *Régimódi történet* kiválóan alkalmas vázlat arra, hogy újra meg újra létrehozza tárgy, író, színhely, szerepek, cselekmény, rendező, színész és közönség boldog találkozását. Színdarab tehát.

Kevés az igazi magyar dráma színházi életünkben. Annál több a tehetséges színész, az ötletes rendező, a szakmájában jártas és képzelőerővel is rendelkező díszlet- és jelmeztervező, meg a mohó érdeklődésű színházba járó. Érthető tehát, hogy ha egy-egy regény, elbeszélés, novellafüzér vagy akár csak magányos no-

vella komoly sikert arat, hamarosan megjelenik színpadainkon is. Kezdjük ugyan már kinőni a mindenáron formabontó divatokat, de távol vagyunk még attól, hogy valamiféle új műfaji rendet, szabályzatot hozzunk létre. S ha egyes szerzőink - köztük nem megfontolatlanul Szabó Magda is - visszahajolnak a hagyományos színpadi valóságábrázolás eszközeihez, új munkáikban ott érezhetők az elmúlt viharok nyomai. Ez nemcsak természetes, de jó is. Így őrizzük meg elevenen a múltból azt, ami meghaladva feltámasztható.

Ilyen meghaladva-megőrző mű a *Régimódi történet* címet viselő regény is.

Sokrétű korrajzot ad, de nem terebélyesedik műveltségtörténeti példatárrá, sokágyú cselekményben fonja össze sokféle alakjának sokféle sorsát anélkül, hogy áttekinthetetlenül burjánzóvá tenné a regény sűrű vegetációját; jellemrajzokat ad, de a körvonalak kiszínezését rábízta az érdeklétté tett olvasóra; beszélteti alakjait, de ezzel inkább csak eleveníti jeleneteit, s nem ereszti őket az anekdotázás bő levére. Az életképek, a környezetrajz, az alakok régi ismerősök; nemcsak a család történetek személyes tapasztalatából, (hanem az irodalomból is; a hang elevensége, az élmény hitele, a társadalombírálat - némi szelíd honvágy-

Sulyok Mária (Rickl Mária) és Márkus László (Jabloneczay Kálmán)
Szabó Magda *Régimódi történetében* (Madách Színház)

Horesnyi László (Majtényi Béla), Schütz Ila (Gizella) és Almási Éva (Jablonczay Lenke) Szabó Magda drámájában (Iklády László felvételei)

gyal enyhített - komolysága, a diszkrét, de határozott távolságtartás egyénivé, tehát újjá, a maguk módján elevenné varázsolják az irodalmi ősképeket.

Szabó Magda igen tudatos, a megté-pázottságukban is tisztelt műfajok belső valóságát, nehézkedési erejét jól ismerő író. Nagy sikert aratott regényét tehát úgy alkalmazta színpadra, hogy annak lehetőleg minden mozzanatából átmentsen legalább valamit. A színpadon különösen hatásos fordulatokat felerősíti; a cselekményt a színpad egészen más közegében is elevenné teszi; azt, amit jobb szó híján a regény világának, légkörének, hangulatának nevezünk, a színpadon is felidézi, vagy legalább alkalmat, lehetőséget nyújt felidezésére. A színpadra állítás jól sikerült. Nem utolsósorban azért, mert Szabó Magda rá merté bízni magát a színházi élet sodrására: a színészeknek kiváló szerepvázlatokat írt, hogy legyen mit a maguk életével megtölteniök, a díszlet-és jelmeztervezőnek, hogy tetszetős és tartalmas látványt idézhessenek fel, a rendezőnek, hogy a jó ritmust és összjátékot biztosíthassa s a közönségnek, hogy némi visszafájó vágyakozással, de ítélkezve is, némi iróniával elmélázva, meg-megdöbbenve, fel-felnevetve, de végül is egy kellemes est derűjével nézhesen végig valamilyen történetet, amely már elég messze van tőle ahhoz, hogy légkörét ne érezze túl csipősnek, s még

elég közel, hogy lenge hibáival és érdes erényeivel együtt a szívébe zárja.

Első látásra úgy fest, mintha a korrajzi elemek átültetésére csupán a díszlet- és jelmeztervezőnek adna lehetőségeket az író. A rideg, megzavarodott életű környezet folytonos jelenlétét igen szellemesen érzékelteti Szinte Gábor színpadképe. A háttérben körben egy város látkepe szegi be; ebbe bárki beleképzelheti a maga Debrecenét. A színpad-teret a nézőtérrel párhuzamosan mozgatható drótrács választja ketté; ennek dekorálásával, mozgatásával, no meg néhány függöny segítségével gyorsan és könnyen jelezhetők a színváltozások. Mialkowszky Erzsébet érezhető gyönyörűséggel öltözteti színészeit az érett szecesszió jelmezeibe. A látványosság erejével hatnak a fiatalok ünnepeit, mulatságait, játszadozásait felidéző, Ligeti Mária koreográfiájára ügyesen, kicsit né-ha túlhangsúlyozottan mozgó tömegek.

Szabó Magda azonban itt sem engedi át másoknak a fő mondanivalót. Két, lényegében azonos alapképletre - a nehéz helyzetéből sikertelen házasságba menekülő és asszonyként boldogtalanává váló szerelmes lány történetére - épített drámát perget le a színpadon; úgy, hogy a két történet megváltozott színezetében a kor - a magyar századforduló - változásának jellemző elemei is előtűnnek, de úgy mégis, hogy a két történet igen erős szá-

lakkal egymásba is fonódik. A férjek mindkét esetben elvesztegetik a vagyont. Az első férj azonban, a kártyás-dzsentrí Jablonczay fia keménykezű polgárosszony gyereke; a második, a jószívű bohém kereskedőfi már nem kártyás, csak rossz kereskedő, s az apai boltot viszi csődbe. A dzsentrí-allűröket a játék folyamán a gazdag bankárfi veszi át, aki ugyan párbajt vív a szerelmes lányért, de apja parancsára cserben is hagyja. A második történet fiatalasszonya azonban újra eljut a magát vállaló s kötelessége elől meg nem futó önálló egyéniség rangjáig. Tehát a rideg nagymama modern mása lesz.

Szabó Magda ért az ilyen látszólag apró jelekben megnyilatkozó, mélyértelmű változások éreztetéséhez. Mintha valami igen gondosan, nagy tárgyi tudással és képzelőerővel szerkesztett zenemű két tételét hallgatnánk: ugyanaz egészen más-képpen, ugyanabban a közegben, de egészen más jelentéssel ismétlődik meg; az egész tele van párhuzamos változatokkal, mulatságos, érdekes betétekkel, színüket váltva ismétlődő epizódokkal. Ezért nem válik unalmassá - bár nem mentes bizonyos egyhangúságtól - az azonos motívumok visszatérése. Szabó kitűnően ért a jelenetformáláshoz, kifogyhatatlan a megfeszülő és hatásos csattanókkal lezárt vagy új érdeklődést keltő színpadi helyzetekben. Megvan ennek persze az a veszélye, hogy a darab szétesik. Ezt a veszélyt az apró kapcsok hálója és az egész darabot egybetartó szimmetrikus főszerkezet erősen csökkenti: mindkettő hozzáértéssel végig-vitt lelemény. A két alaptörténetet nemcsak az azonos helyszín, a változatosságában is egynemű hangulat tartja össze, hanem a két főalak is: Rickl Mária, a debreceni kereskedő-patrícius ivadék és lánya, a csúnyácska, de kedves, boldogtalan sértettségből és ragaszkodó melegsívűségéből gyúrt Gizella, aki végigvergődő a pártában maradt házilány minden keservét, s végül megtalálja szerepét az unokahúgától elhódított, nagyszívű, rossz kereskedő mellett. A Madách Színház némileg össze-vont két szép, fiatal nőalakot is: a kereskedő-nagyasszony unokáját, Jablonczay Lenkét és unokamenyét, Gacsáry Emmát. Nemcsak azért, hogy sorsuk alaphelyzete hasonló, hanem főként azért, hogy ugyanazzal a színésznővel alakíttatja a szerepeket.

Ez rendkívül hálás, de nagyon nehéz feladat. Almási Éva még nem tud egészen megbirkózni vele, bár az elmúlt években sokat fejlődött. Szép jelenség-

ből tartalmassá is lett. Tudja, mit csinál, kezében tartja képességeit. Talán túlságosan is. Az alakváltozásnak, az átlényegülésnek az a sokfélesége hiányzik belőle, amely a két rokon sors lényegi eltérésének képét hitelesen élővé tudná tenni. A két szerepben ugyanaz a színésznő cseréli jelmezeit, hajviseletét, hanghordozásait: igen ápoltnan, össze-szedetten, jól megcsináltan, de megcsináltan. Elegáns szépsége azonban elbűvöli a nézőket. Schütz Ila alakításában nem a szép jelenség, hanem a rendkívül sokszínű egyéniség ragyogása, hitele ejt foglyul. Mer és tud kicsinyesen komisz, önfeledten odaadó, keserűen önironikus és magabiztos gyengédséggel határozott lenni. Botladozó sutaságát elmélyíti egy-egy heves kitérés. Megvan benne a pátosztalan nagy tragika és a humor fel-oldozó auráját hordozó nagy komika minden lehetősége.

A darab tengelyfigurája a gyeplőt tartó rideg feleségből kemény nagy-mamává nőtt Rickl Mária; az előadás fő hordozó oszlopa, e szerep megelevenítője Sulyok Mária. Személyiségének szinte eszköztelen hatalmasságával ő fogja igazán össze a darab szövevényes-változó világát. Nemcsak a halványabb, de a hozzá méltó partnerek, csoportozatok jelenlétében is vele van tele a színpad. Kíméletlen szívósságában is érző ember, mert inkább kötelességtudó, mint kegyet-len, inkább másokért, mint a maga érdekében erős. Tele van nyers büszkeséggel, előítéllettel, számíttással, de erejét a tapasztalat acélozta, gondosságát nagyvonalúság ellensúlyozza, előrelátás és áldozatvállalás teszi rokonszenvenessé: valami abból a nemes drágakő szilárdságból, ami a hozzá hasonló család- és nemzet-fenntartó okos magyar nagyasszonyokat olyan magas piederstálra állította irodalmunkban is. Csathó Kálmán oly nagy sikerű *Te csak pipáldj, Ladányijának* derűs-humoros nagyasszony alakját olyan sűrű, olyan nehéz, átütő színekkel ár-nyalja komorabbra, amelyeket Bernarda Alba alakjáról hozott magával, de valamilyen vonzóan szarkasztikus humor fel-felcsillanó fényeivel enyhíti is sötétségüket.

A darab óriási szereplőgárdát vonultat fel; a rendező: Lengyel György jó idő- és arányérzékkel - bár néha túlságosan is meglussuló-elidőző, máskor túl-hajszoltan felgyorsuló tempóban, egyszer-egyszer nagyon is teátrálisan csoportosítva - mozgatja színészeit. Szabó Magda dialógus-formálásának tudatosságára

jellemző, hogy a mellékszereplők szájába mindig ad egy-egy jellegzetes mondatot, ami megeleveníti őket. Persze, ha a szerep megfelelő színészre akad. Hadd emeljek itt ki a sokaságból csak néhány nevet: a modorosságaitól megszabadult Márkus Lászlót a derűs-esett idősebb Jablonczay szerepében; a dobogó mindeneként oly kivételes Kelemen *Évát*, a szegény iskolanővérek főnöknőjének szófukar szerepét humoros-főlényes-okos-bájos művészetének többletével felragyogtató Gombos Katalint, a pipiskedést torzképig felnagyító Márton Andrást, a vidéki táncmester szerepében. Bálint Andrást, aki az elő-adás egyetlen valóban tragikus mélységeket felvillantó jelenetét idézte a színpadra, egy megviselt kisiparos - koporsókészítő - szerepében, néhány mondattal is élő alakot formáló Fillár Istvánt, s plébánosként a mindig megbízható Basilides Zoltánt.

A *Régimódi történet* világában sokkal több az örvényes mélység, mint amennyi felszínre bukkik. Sodrása főként a felszín teszi mozgalmassá. Az előadás inkább kellemes, mint megrázó. De ilyen keserű-édes, jó esték nélkül nincs eleven színházi élet.

Szabó Magda: Régimódi történet (Madách Színház)

Rendezte: Lengyel György. *Díszlet:* Szin-te Gábor. *Jelmez:* Miálkovszky Erzsébet. *Maszk:* Bajkai István. *Koreográfia:* Ligeti Mária. *Zenéjét Liszt Ferenc, Chopin műveiből és korabeli dallamokból összeállította:* Palásti Pál.

Szereplők: Sulyok Mária, Álmási Éva, Márkus László, Schütz Ila, Menszátor Magdolna, Székelyi József, Kelemen Éva, Lontay Margit, Rákosi Mária, Kádár Flóra, Safranek Károly, Zsolnay András, f. h., Szoboszlav Éva, f. h., Pobozyényi Ágnes, f. h., Húvösvölgyi Ildikó, (lombos Katalin, Hegedűs Erzsé, Szalay Edit, Márton András, Horesnyi László, Bálint András, Gáti Oszkár, Lelkes Ágnes, Jutkovics Krisztina, f. h., Varga Irén, Vadnai Éva, Medgyessy Pál, f. h., Böröndi Tamás, f. h., Vándor József, Fillár István, Basilides Zoltán, Bay Gyula, továbbá Frankovics Péter, Szabó Ferenc, Dienes Kálmán, Simándi Péter, valamint Füstli Molnár Éva, Horineczky Erika, Kincses Károly, Lamanda László, Molnár Zsuzsa, Molnár Mózes, Orth Mihály, Seress Gabi, Szirtes Ágnes, Ujhelyi Olga, Várkonyi Szilvia főiskolai hallgatók és Medvei Ági, Szokol Péter, Tóth István.

FÖLDES ANNA

A harmadik Vendégség

Az utókor minden írói életművet megrostál, és a, maga etikai-esztétikai szűkségei szerint rangsorol. De ugyanezt végzi folyamatosan és kegyetlenül a kortársi kritika, sőt - drámaíró esetében a színház is. Páskándi Géza könnyű kézzel, leleménnyel, meghökentő termékenységgel létrehozott színpadi alkotásainak sora a közelmúltban szinte provokálta is ezt a differenciálást. A mércét ugyanis első hazai bemutatója alkalmából olyan magasra állította a szerző, hogy árnyékában egyszerűen nem jutott hely később *a Szeretők a hullámhosszon* című bulvárkomédiának vagy az izgalmas színpadi lehetőségeket félig kiaknázó, a jellemeket és gondolatokat éppen hogy összeférelő *A kocsi rabjainak*. Csak *A rejtekhely* bemutatásakor éreztük az írói látásnak azt a megborzongató, eszméltető varázsát, a történelem jelen idejű tanulságainak belülről való átélését, amire Páskándi Géza első premierjén felfigyeltünk. Ezért kopott a családások évadán és a várakozás áram-szüneteiben lassanként a *Vendégség* epiteton ornansává az elmarasztaló magasztalás, hogy Páskándi „máig legjobb darabja”.

1971-ben a békéscsabai bemutatót gyorsan követte a Pesti Színház Várkonyi Zoltán rendezte, nagy visszhangot ébresztő előadása, de ezzel évekre véget ért a kitűnő dráma színpadi pályafutása. Nem olyan régen Páskándi még rezignált keserűséggel említette egy interjúban, hogy a pesti bemutató óta senki sem érdeklődött a *Vendégség* iránt.

A véletlen, amely annyi jó kezdeményezésnek útját szegte, ezúttal a szerző - és a néző kezére játszott: egy műsor-rendi változás arra ösztönözte Berényi Gábort, hogy újraolvassa és újragondolja Páskándi drámáját, és dacolva a mindenáron „ősbemutatóra” törekvő presztízsszemlélettel, hat évvel az első bemutató után Győrött színpadra állítsa vendégként a *Vendégséget*. Nem a XVI. század humanista hittudósának, Dávid Ferencnek a történetét, gondolatainak színpadi emlékművét, hanem elárultatásának a történelmi korszakon túlsugárzó, aktuális tragédiáját.